

Rozważania o stosowaniu studium przypadków w badaniach przedsiębiorczości

<https://doi.org/10.33141/po.2007.09.01>

Przeгляд Organizacji, Nr 9 (812), 2007, ss. 8-10
www.przekladorganizacji.pl
Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa (TNOiK)

Mariusz Bratnicki

Wprowadzenie

W świetle rozwijającej się ostatnio dyskusji nad jakościowym podejściem do zjawisk organizacyjnych (Bogacz-Wojtanowska, 2006; Czakon, 2006) postanowiłem podzielić się kilkoma przemyśleniami, które są wynikiem doświadczeń nabytych w czasie kilkuletnich prac nad przedsiębiorczym uczeniem się w warunkach transformowanej gospodarki (Bratnicki, Austen i Gabryś, 2005; Bratnicki, Austen i Zbierowski, 2007). Wykorzystane w nich analizy przypadków pozwoliły na moje lepsze zrozumienie podstawowych zasad stosowania tego podejścia jakościowego w badaniach przedsiębiorczości, poza nielicznymi wyjątkami (Konecki, 2000; Kostera 2003; Miles i Huberman, 2000), poznanych w polskojęzycznej literaturze przedmiotu.

Celem każdego autora jest napisanie opracowania, które jest przekonujące dla czytelników. Co daje analizie przypadku siłę wyrazu? Nie jest to zapewne reprezentatywność. Studia przypadków jako swoiste badania jakościowe w dziedzinie przedsiębiorczości wprawdzie nie są przydatne do ustalania związków przyczynowo-skutkowych, ale są wielce użyteczne do znajdowania wartych wzięcia pod uwagę zmiennych wyjaśniających oraz zasugerowania mechanizmów, dzięki którym zmienne te wpływają na rezultat, czy też sformułowania pytań badawczych godnych dalszych analiz (Davidsson, 2007). Badaną organizację należy świadomie dobrać, kierując się jej szczegółnością umożliwiającą uzyskanie wglądu, którego nie dają inne organizacje. W innej sytuacji uzyskane wyniki nie będą zbyt interesujące.

Stosowanie studium przypadku jest jedną z wielu propozycji w całej gamie metod stosowanych przez badaczy przedsiębiorczości. Ma ono swoje miejsce pośród formalnego modelowania, ilościowego sprawdzania teorii, symulacji czy też eksperymentów laboratoryjnych.

Zasada użyteczności

Można wskazać na trzy użyteczne zastosowania studium przypadków (Siggelkow, 2007). Pierwsze – wynika z motywacji do

dalszej bardziej wypracowanej konceptualizacji zjawiska leżącego w polu uwagi jako rezultatu wykazania ważnych mankamentów dotychczasowej teorii. Jednakże nowa struktura nośna, mimo uszczegółowienia, nie może być zbyt złożona, idiosynkratyczna nie służy bowiem przydatności praktycznej.

Drugie – odnosi się do inspiracji dzięki nowym ideom, czyli wiąże się z indukcyjnym generowaniem teorii. Sprawdza się to wtedy, gdy wiedza istniejąca o danym zjawisku jest ograniczona. Studium przypadków może dobrze przysłużyć się doprecyzowaniu istniejącej teorii za pomocą wskazania występujących w niej luk i rozpoczęcia ich wypełniania. Potrzebny jest tutaj otwarty umysł, ale nie pusty, ponieważ warto przyjąć na wstępie jakąś strukturę nośną jako punkt odniesienia (Suddaby, 2006).

Zastosowanie trzecie, to przypadek jako ilustracja. Danie praktycznych przykładów w odniesieniu do konstruktów teoretycznych, albo przedstawienie mechanizmów leżących u podłoża związków przyczynowo-skutkowych, zmniejsza dystans teorii wobec realiów działania, co jest niewątpliwą korzyścią badawczą. Wspomniana korzyść potęguje się w badaniach podłużnych, które z natury rzeczy są zorientowane na detale dynamiki zjawiska (np. Leonard-Barton, 1990).

Tak czy inaczej, studium przypadku nie daje podstaw do generalizacji i może jedynie stanowić uzupełnienie dostarczania dowodów na rzecz danej teorii, która musi „stać na własnych nogach”. Natomiast powinno dawać przykład nowego wejrzenia rzucający nieco odmienne światło na rzeczywistość. W końcu siła argumentacji rośnie wraz z poświęcaniem uwagi badawczej na alternatywne wyjaśnianie i podkreślanie, dlaczego te inne sposoby wyjaśniania interesującego nas zjawiska są mało wiarygodne.

Zasada iteracyjnego budowania teorii

W świadomości uczonych studium przypadku (zwłaszcza wielokrotnego) najczęściej jest kojarzone z budowaniem teorii, z badaniami jakościowymi (Gephart, 2004), ugruntowaną teorią (Suddaby, 2006), naturalistycznym dociekaniem (Denzin i Lincoln, 1994) wraz bogactwem danych

empirycznych w tle (Weick, 2007). Strategia badawcza polega na tworzeniu teoretycznych konstruktów, twierdzeń, teorii średniego zasięgu na podstawie materiału empirycznego pochodzącego z różnych źródeł (Eisenhardt i Graebner, 2007). Teoria wyłania się indukcyjnie w tym sensie, że są rozpoznawane wzorce relacji zachodzących pomiędzy konstruktami i jest odnajdywana logika leżąca u ich podłoża. Przypadki są traktowane jako jednostki analityczne, które stanowią powtórzenia, kontrasty oraz rozszerzenia wyłaniającej się teorii. Następujące po sobie iteracje obejmują dane empiryczne, wyłaniającą się teorię i dotychczasowy dorobek naukowy. Wbrew potocznemu mniemaniu, zarysowany tok postępowania ma charakter obiektywny dzięki ścisłemu trzymaniu się danych empirycznych, co w swej naturze przypomina zdyscyplinowanie charakterystyczne dla formalnego modelowania analitycznego.

Użyteczność budowania teorii oparta na przypadkach wynika z tego, że proces ten stanowi chyba najlepszy pomost pomiędzy różnorodnością dowodów empirycznych a zasadniczym nurtem badań dedukcyjnych. Uzasadnienie tego indukcyjnego podejścia uwidacznia się w postaci ważnego pytania badawczego, które dotychczas nie znalazło zadowalającej odpowiedzi w literaturze przedmiotu (Lee, Mitchell i Sabylnski, 1999). Pytanie badawcze może być sformułowane wąsko w kontekście istniejącej już teorii, którą zamierza się poszerzyć, wykorzystując dane dotyczące złożonych procesów społecznych (Longley, 1999). Może ono być również postawione w szerokim zakresie, w okolicznościach, gdy ważne zjawisko nie jest opisane przez rzetelną teorię. Krótko mówiąc, budowanie teorii na fundamencie przypadków sprzyja znalezieniu odpowiedzi na pytania: jak i dlaczego w słabo rozpoznanych obszarach badawczych. Natomiast znacznie gorzej jest wyposażone w instrumentarium sprzyjające udzieleniu odpowiedzi na pytania: jak często oraz jak wiele.

Zasada selekcji pod kątem przyczyniania się do rozwoju teorii

Charakterystycznym wyróżnikiem użycia analizy przypadków do budowania teorii jest specyfika selekcji przypadków. Otóż dobór nie jest reprezentatywny, ponieważ nie chodzi o sprawdzenie teorii. Przeciwnie, przypadki należy wybierać z punktu widzenia głębi teoretycznego wglądu w badane zjawisko, czyli przydatności do objaśnienia oraz rozszerzenia relacji i logiki zachodzącej pomiędzy konstruktami. Dobór teoretyczny jest doбором bezpośrednim, biorącym pod uwagę takie kryteria, jak: replikowanie wyników, dopracowanie wyłaniającej się teorii, odwrotne replikowanie dające przeciwne wyniki, wyeliminowanie konkurencyjnych wyjaśnień (Yin, 1994). Pojedynczy przypadek jest cenny naukowo wtedy, gdy jest nadzwyczajną rewelacją, krańcowym przykładem czy też daje możliwość niezwykłego dostępu do badań (Weick, 2007).

Naturalnie budowana teoria ma mocniejsze podwaliny, gdy przypadków jest kilka. Konstrukty oraz relacje są bardziej precyzyjnie zakreślane i łatwiej o określenie dokładnych definicji oraz właściwego poziomu abstrakcji konstruktów. W szczególności studium wielokrotnego przypadku sprzyja owocnemu definiowaniu pojęć, co – jak argumentuje Merton (1957) – umożliwia rozwój takich teorii, których implikacje poddają się sprawdzeniu.

Teoretyczny dobór próby jest ukierunkowany bardziej przez przyczynianie się do rozwoju teorii w obrębie danego zbioru przypadków niż przez ich unikalność. Zazwyczaj bierze się do analizy przypadki z dwóch przeciwnych biegunów po to, aby łatwiej zauważyć przeciwstawne wzorce występujące w materiale empirycznym.

Zasada różnorodności narzędzi badawczych

Badania przypadków obejmują całą gamę źródeł danych empirycznych: wywiady, dane archiwalne, książki historyczne, dane pozyskiwane z sondaży, opisy etnograficzne i obserwacje (Hargadon i Sutton, 1997). Wywiady są efektywnym narzędziem, szczególnie w odniesieniu do zjawisk epizodycznych. Jednakże rzetelność materiału empirycznego pozyskanego w rezultacie ich przeprowadzenia jest narażona na negatywne skutki retrospektywnego nadawania sensu. W celu ograniczenia tego mankamentu wykorzystuje się w roli respondentów licznych i dobrze poinformowanych interesariuszy wewnętrznych i zewnętrznych, którzy widzą z różnych punktów widzenia zjawisko znajdujące się w centrum zainteresowań badawczych (np. osoby z różnych szczebli hierarchicznych, uczestnicy innych organizacji). Podobną funkcję spełnia kombinowanie analiz retrospektywnych i dokonywanych w czasie rzeczywistym (zazwyczaj w ramach badań podłużnych).

Jedną z istotnych trudności w przeprowadzaniu studium przypadku jest zaprezentowanie dowodów empirycznych tak, aby nie zgubić z pola widzenia zarówno wyłaniającej się teorii, jak i obfitości detali jakościowych. Dobrze służy temu przeplatanie narracji cytowaniem wypowiedzi kluczowych informatorów i przedstawieniem argumentów empirycznych z teorią. Stopień skomplikowania prezentacji rośnie w badaniach wykorzystujących wiele przypadków. Sprostaniu temu wyzwaniu sprzyja stosowanie osobnych tabel podsumowujących materiał empiryczny dotyczący kolejnych konstruktów teoretycznych (np. Mauer i Ebers, 2006). Duże korzyści przynosi również przedstawianie materiału empirycznego według odrębnych stwierdzeń, które są przez ten materiał uzasadniane. Warto też pamiętać o tym, że teoria ma stanowić nadrzędną strukturę, według której jest uporządkowany cały tok wyводу, przy czym proces generowania teorii powinien być przejrzysty opisany.

Podsumowanie

Przedsiebiorczosc stala sie we wspolczesnym swiecie religia gospodarki. Kadry menedzerskie traktuja ja jako klucz do podwyzszenia zysku i wzrostu udzialow w rynku. Jednakze jest wielkie materii pomieszanie, gdy przychodzi do ozywienia calego procesu. Przewyciezenie tego mankamentu wymaga rozszerzenia zakresu narzedzi metodologicznych tak, aby – jak pisze Bjerke (2007) – zarowno wyjasnic przedsiobiorcze zdarzenia (opisac rzeczywistosc przedsiobiorczosci tak, aby przewidziec tok zdarzen na podstawie ustalonych zwiazkow przyczynowo-skutkowych i zbudowanych modeli), jak i zrozumiec przedsiobiorcze dzialania, uwzgledniajac interpretacje oraz rozne rodzaje doswiadczen (sporzadzic obraz szerszego kontekstu, w ktorym przedsiobiorczosc jest ulokowana, oraz dotrzec do szczegolow i subiektywnych opinii).

Podejscie jakoosciowe jest w stanie uwzglednic szeroka game czynnikow, ktore moga miec istotne znaczenie. W szczegolnosci pozwala uzyskac glabszy oglad przedsiobiorczej dynamiki znaczen, kultury, wartosci w organizacjach, zwlaszcza w warunkach okreslonych przez Geparta jako „rywalizujace definicje rzeczywistosci” (2004: 457). Jednakze uwzglednianie takiego bogactwa zmiennych wcale nie pomaga w generalizowaniu uzyskanego wgladu na pozostale czesci populacji badawczej. Jego wyroznikiem jest miedzy innymi to, ze daje ono wzglednie proste odpowiedzi, ktore jednakze trudno jest ponownie uzyskac. Tutaj wlasnie jest wzdzieczne pole do ujecia jakoosciowego jako cennego dopeelnienia jakoosciowej eksploracji, ktorego wartosc rosnie wskutek wprowadzenia w zycie badawczej strategii redukcji roznorodnosci. Oczywiscie w tle pozostaja: historyczne studium przypadku, etnografia, teoria ugruntowana, analiza konwersji, nadawanie sensu, narracje, semiotyka, analiza tresci i tym podobne metodyki w zasadzie poznane przez polskich badaczy przedsiobiorczosci.

prof. dr hab. Mariusz Bratnicki

Katedra Przedsiobiorczosci
Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego
w Katowicach

BIBLIOGRAFIA

- [1] BJERKE B., 2007, *Understanding Entrepreneurship*, Cheltenham/Horthampton: Edward Elgar.
- [2] BOGACZ-WOJTANOWSKA E., 2006(4), *Podejscie jakoosciowe w badaniach organizacji obywatelskich*, „Wspolczesne Zarzadzanie”, s. 111–121.
- [3] BRATNICKI M., AUSTEN A., GABRYŚ B.J., 2005, *How to Become a Serial Entrepreneur: Learning by Failure and Real Option Reasoning as Drivers of Entrepreneurial Success*, referat przedstawiony na konferencji XIX RENT Conference, Neapol.
- [4] BRATNICKI M., AUSTEN A., ZBIEROWSKI P., 2007, *Learning by Failure and Real Option Reasoning in the Entrepreneurial Context*, referat przedstawiony na konferencji Frontiers of Entrepreneurship Research, Madrid.

- [5] CZAKON W., 2006(9), *Łabędzie Poppera – case studies w badaniach nauk o zarządzaniu*, „Przeгляд Organizacji”, s. 9–13.
- [6] DAVIDSSON P., 2007, *Strategies for Dealing with Heterogeneity in Entrepreneurship Research*, referat przedstawiony na corocznej konferencji the Academy of Management, Philadelphia.
- [7] DENZIN N.K., LINCOLN Y.S., 1994, *Introduction: Entering the Field of Qualitative Research*, [w:] N.K. DENZIN, Y.S. LINCOLN (red.), *Handbook of Qualitative Research: 1–17*, Thousand Oaks: Sage.
- [8] EISENHARDT K.M., GRAEBNER M.E., 2007, *Theory Building from Cases: Opportunities and Challenges*, „Academy of Management Journal”, 50: 25–32.
- [9] GEPHART R.P., 2004, *Qualitative Research and the Academy of Management Journal*, „Academy of Management Journal”, 47: 454–462.
- [10] HARGADON A.B., SUTTON R.I., 1997, *Technology Brokering and Innovation in a Product Development Firm*, „Administrative Science Quarterly”, 42: 716: 749.
- [11] KONECKI K., 2000, *Studia z metodologii badan jakoosciowych. Teoria ugruntowana*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [12] KOSTERA M., 2003, *Antropologia organizacji: Metodologia badan terenowych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- [13] LANGLEY A., 1999, *Strategies for Theorizing from Process Data*, „Academy of Management Review”, 24: 691–710.
- [14] LEE T.L., MITCHELL T.R., SBYLINSKI C.J., 1999, *Qualitative Research in Organizational and Vocational Psychology: 1979–1999*, „Journal of Vocational Behavior”, 55: 161–187.
- [15] LEONARD-BARTON D., 1990, *A Dual Methodology for Case Studies: Synergistic Use of a Longitudinal Single Site with Replicated Multiple Sites*, „Organization Science”, 1: 1–19.
- [16] MAURER I., EBERS M., 2006, *Dynamics of Social Capital and Their Performance Implications: Lessons from Biotechnology Start-ups*, „Administrative Science Quarterly”, 51: 262–292.
- [17] MERTON R.K., 1957, *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, New York.
- [18] MILES M.B., HUBERMAN A.M., 2000, *Analiza danych jakoosciowych*, Trans Humane, Bialystok.
- [19] SIGGELKOW N., 2007, *Persuasion with Case Studies*, „Academy of Management Journal”, 50: 20–24.
- [20] SUDDABY R., 2006, *What Grounded Theory is Not*, „Academy of Management Journal”, 50: 25–32.
- [21] WEICK K.E., 2007, *The Generative Properties of Richness*, „Academy of Management Journal”, 50: 14–19.
- [22] YIN R.K., 1994, *Case Study Research: Design and Methods*, (2nd ed.), Newbury Park: Sage.

Summary

This paper investigates the problems hindering efforts to answer the questions emerging in the scientific entrepreneurship domain. I describe when and how to use qualitative methods in theory development. Drawing on the quality research perspective and personal experiences, I propose four key principles of conducting the case studies: (1) theoretical usefulness, (2) iterative theory building, (3) theoretical sampling, (4) multiplicity of methodological tools. My results provide an avenue for studying entrepreneurship in more comprehensive way.